

BİR İSTANBUL SEVDALISI: PIERRE LOTİ

BANU ÖZTÜRK*

Fransız yazar Pierre Loti asıl adıyla Julien Viaud'un (d. 1850-ö. 1923) İstanbul sevdalısı bir seyyah olduğu birçoğumuzun malumudur. Bahriye subayı göreviyle Japonya'dan Senegal'e, Hindistan'dan Çin'e, Amerika'dan İran'a dünyanın farklı coğrafyalarını dolaşmış olan Loti'nin Osmanlı coğrafyasıyla tanışması ilk 1870 yılında İzmir'e gelişiyle olur. Bundan altı sene sonra, yazarın yolu bu sefer Osmanlı başkentine düşer. Bu yolculuk onun hayatında bir dönüm noktasıdır. Fransız Sefarethanesi'nin karakol gemisi *Le Gladiateur*'de görev almak üzere geldiği İstanbul şehri onun hayatına bundan sonra hiç çıkmamak üzere yerleşir. Büyüsüne kapıldığı, âşık olduğu İstanbul'a 1876'dan 1919 yılına kadar birçok kez gelir. Şehirle Beyoğlu'nda başlayan selamlaşma Boğaziçi'nden Eyüp'e uzanan bir yaşanmışlığa dönüşür. Bu yaşanmışlık sayesinde Osmanlı toplumu, Müslüman yaşamı, gündelik hayat, dönemin sosyal ve politik meseleleri üzerine izlenimler edinir. Selanik'te başlayıp İstanbul'a uzanan bir aşk hikâyesi olan *Aziyadé* (1879) ve özgürlükleri kısıtlanmış Osmanlı kadınları ve harem yaşamını konu edinen *Les Desenchantées* (Mutsuz Kadınlar, 1906) adlı romanları; Balkan savaşları sırasında Batılı devletlerin Osmanlılar karşısında aldığı tavrın eleştirisi niteliğinde olan *La Turquie Agonisante* (Can Çekişen Türkiye, 1913) ve I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin haklarını

1- Doğu kıyafetleri içinde Pierre Loti

Avrupa devletlerine karşı savunduğu yazılardan oluşan *Suprêmes Visions d'Orient* (Doğu'nun Son Görünümleri, 1921) gibi eserleri bu izlenimlerin, hatıraların ve tanıklıkların ürünleridir.

Her seyyah ister istemez, az ya da çok büyüüne kapıldığı diyarların yabancı olmaktan kurtulamaz. O dışardan gören konumundadır. İçeriye bakabilmek, içeriden görebilmek için içeriye girmek gerekir. Pierre Loti'yi Gérard de Nerval ya da Théophile Gautier gibi İstanbul'a gelip izlenimlerini kaleme alan seyyahlardan ayıran, onu İstanbul sevdalısı yapan en önemli özellik tam da bu noktada ortaya çıkar. Loti yabancı olduğu bir toplumun yerlisi olmaya yönelmiş, böylece sınırlı ölçüde de olsa hayatın içine girebilmiştir. İstanbul'un kozmopolit yaşamını tanımanın yanı sıra yerli dostlar edinmiş, zamana yayılan ve derinlikler kazanan insan ilişkileri ve şehrin farklı özelliklere sahip mahalleleriyle hemhâl olması sayesinde İstanbul'un "yabancı" olmaktan çıkmıştır. Bir deniz subayı ve resmî görevli olduğu hâlde sıklıkla başına fes takıp, halkın giydiği elbiseleri giyerek İstanbul'un sokaklarında dolaşmayı, Eyüp'te

2- Pierre Loti

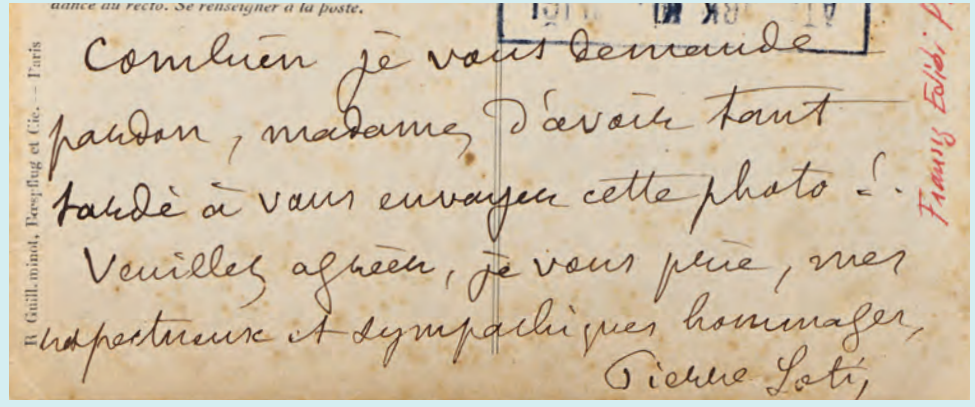
yaşamayı, Beyazıt'ta, Süleymaniye'de kahvelerde oturup nargile içmeyi, şehrin sadece üst tabakasından insanlarıyla değil orta sınıfıyla da sohbet etmeyi tercih etmiştir. Bunun için Türkçe bile öğrenir.

Pierre Loti İstanbul'la kendiliğinden bir uyum sağlar. Bu aslında geçmiş zamanlara duyulan bir özlemin ifadesidir. Memleketinde yitirdiği huzuru İstanbul'da tekrar bulur. İstanbul onun için dinginliğin, huzurun, sessizliğin, yavaşlığın, sakinliğin, hoşgörünün şehridir. Ancak cami

* Yıldız Teknik Üniversitesi

avlularındaki güvercinleri, sokaklarda gezinen leylekleri, minarelerin hizalarında salınan servileri, beyaz sarıklı ve beyaz sakallı insanların oturduğu kahvehanelerin sessizliği, muhteşem boğaz manzarası içindeki bu İstanbul görünümü giderek sisin ve alacakaranlığın içinde silikleşmeye başlamaktadır. Yakında mazinin bir parçası olacak bu durum karşısında Pierre Loti sesini yükseltir, nostaljik ve romantik bakışı eleştirel bir bakışa dönüşür. Eleştirisi nihayetinde Avrupa devletlerinin sömürge uygarlıklarına, bir medeniyetin yok olması karşısındaki akıl almaz vurdumduymazlıklarına karşıdır. Bu eleştirilerine öğrencisi Claude Farrère de destek verir. Türkleri ve Türkiye'yi savunması nedeniyle kendi ülkesinde ve Batı'da karalanan Pierre Loti, 1910'lu yıllardan itibaren Türk kültür ve siyaset dünyası tarafından büyük ilgi görür ve "Türkün Türkten başka tek dostu" olarak alkışlanır. "Türk dostu" Pierre Loti "Tüklerin de dostu" olur, hatta Divanyolu'ndaki bir caddeye ve Eyüp'te çok severek gittiği kahveye ismi verilir ancak tanıdığı, sevdalısı olduğu İstanbul mazide kalmaktan kurtulamaz. Zira yeni dünya düzeninde bu bir zorunluluktur.

"Türk dostu" Pierre Loti, Türkleri ve Türkiye'yi ne kadar çok sevse ve Batı'nın genelde Şark'a ve özelde Türklere karşı önyargılı bakışını yıkmak için çabalasa da, Batı'nın Şark'a yönelik formüle ettiği oryantalist söylemin pençesine düşmekten kurtulamaz. Yazılarında, romanlarında, incelemelerinde zaman zaman "Doğu despotizmi" fikrinin izlerine rastlamak, "ötekileşmiş" Şark'ı görmek mümkündür. Bu bağlamda Edward Said'in *Şarkiyatçılık* adlı eserinde vurguladığı gibi Loti de "Şarklı, şarkta yaşar, bir şark zorbalığı, şark şehveti ortamında, Şark kaderciliğine gömülmüş hâlde, şarkın huzurlu

3- Pierre Loti'nin el yazısı

4- Pierre Loti'nin sık sık gittiği Eyüp Bitlisi Tepesi

yaşamını sürer."¹ söylemini bir anlamda devam ettirerek Batı'nın Doğu'ya biçtiği oryantalist söylemin içine düşer. Öte yandan özellikle *Aziyade* romanında tutkulu bir aşkı anlatırken çizdiği gizemli harem olgusu ve Osmanlı başkentinin bir zevk unsuru olarak okura sunulması Loti'nin, XIX. yüzyılın ortalarından beri Fransız ve İngiliz edebiyatında öne çıkan Doğu'nun eğlence ve zevkler diyarı söylemini besleyen kendisinden önceki gezginlerle ortaklaştığını gösterir. Yerlisi olmaya çalıştığı toplumun kültürel farklılıklarını, törelerin ve geleneklerin "tuhafliğini" anlama ve anlatma arzusu, bir belleği yeniden kurgulama çabası nedeniyle Batı'da eleştirilen Loti, Doğu'yu bir zevk unsuruna indirgediği düşüncesiyle de eleştirilir. Dolayısıyla her iki durumda da iki farklı

medeniyetin sınırları içerisinde kendisi "öteki" olmaktan kurtulamaz.

KAYNAKLAR*

- Baldıran, Galip, *Pierre Loti ve Oryantalist Söylem*, Konya 2005.
- Brodin, Pierre, *Pierre Loti*, Ankara 1973.
- Gidersoy, Bahar, "Pierre Loti'nin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti", doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, *İstanbul ve Pierre Loti*, İstanbul 1958.
- Özdoğan, Esra, *Pierre Loti'nin İstanbul'u, İstanbul'un Pierre Lotisi*, İstanbul 2003.
- Quella-Villéger, Alain, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, çev. Aysel Bora, İstanbul 2002.

* Dipnotlarda yer almayan kaynaklar.

1 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, İstanbul 1995, s. 112.